

Schneider, R., Jan van Leiden

Monday 17 November 2008

Robert Schneider, Jan van Leiden. Het turbulente leven van de koning van de wederdopers. Een aangrijpend boek, dat je in één keer uitleest. Het is niet eenvoudig om een historische roman te schrijven, omdat de auteur verantwoord met fictie en non-fictie dient om te gaan. Nog moeilijker wordt het waar een auteur zich naast karakterschetsing ook nog gesteld ziet voor de moeilijke problematiek rond overspannen geloof en psychisch ziek zijn. Robert Schneider is die uitdaging aangegaan en is daarin geslaagd. Zo brengt hij het verleden dicht bij ons dan welke wetenschappelijke verhandeling ook.

In 'Jan van Leiden' beschrijft Schneider het leven van Jan Beukels, de kleermakersleerling uit Leiden die na omzwervingen in Engeland en op het Iberisch schiereiland tenslotte terechtkomt in Münster, waar hij met Knipperdolling en andere anabaptisten het Koninkrijk Gods op aarde probeert te realiseren. De roman schetst ons het beeld van de linker flank van de Reformatie uit de eerste decennia van de zestiende eeuw. Het betreft die gelovigen die niet alleen de kerk wilden hervormen maar ook elke aardse overheid verwierpen, teleurgesteld als ze waren in kerk en staat tezamen. Zij lieten zich opnieuw dopen, ontvingen het tau-teken op hun voorhoofden (Ezechiël 9:4) en strekten zich uit naar een volkomen geheiligd leven en een restloze gehoorzaamheid aan God. Schneider verdeelt de biografie in twee delen: 'Weg zonder opdracht' en 'Opdracht zonder weg'. Daarmee typeert hij de tragiek van Jan Beukels' leven. Zijn jeugd waarin hij een weg gaat zonder te weten wat God met hem voor heeft. Zijn volwassenheid waarin hij een droom heeft die niet te realiseren valt. Hij werd overigens maar 27 jaar oud. In de proloog van het boek wijst Schneider op utopisten, die de wereld slechter achterlieten dan hij daarvoor geweest was en op idealisten die bij het verwezenlijken van hun droom al even slecht te werk gingen als vele anderen. Daarin heeft hij zeker gelijk. Dat geldt ook voor Jan Beukels en de zijnen. Als theoloog werk ik dit inzicht nog wat verder uit: De speciale aanvechting voor een christenmens is, dat het Koninkrijk Gods niet zomaar een ideaal of utopie te noemen is. Het is méér dan dat, zowaar Christus leeft. En toch valt de komst van dit Rijk niet met aardse middelen af te dwingen! Precies daar maakt Jan Beukels de fatale vergissing. In het boek komt goed uit hoezeer het volk in de tijd van Jan Beukels in de kerk teleurgesteld was. Al dat rondragen van relikwieën, kopen van aflaten - al die onwaarachtigheid, al dat machtsmisbruik en al die belangengebonden vermenging van kerk en staat. Gelovigen kwamen met brandend hart in conventikels samen, durfden in de openbaarheid komen mede door het werk van ene monnik Eleutherius (Luther!) en sloegen vervolgens door in hun heilige ijver om Gods Rijk te realiseren. Zo kwam het tot een overspannen eschatologie. Jan Beukels is een tragische persoonlijkheid. Nooit nam hij afscheid van zijn grote gele bijbel. Hij zat erop, gebruikte hem als kussen en kende hem van voor naar achter en van achter naar voren. Als kind van zeven jaar schrijft hij op voor zijn leraar dat hij 'Kristus' worden wil (Het boek heet oorspronkelijk in het Duits 'Kristus'). Hij krijgt daarvoor van zijn leraar een pak slaag en moet Kristus bovendien met Ch schrijven. Aan het eind van zijn leven lijkt Jan het subtiele onderscheid tussen 'als Christus zijn' en 'Christus zijn' nog steeds niet te zien. In moderne bewoordingen: Hij heeft een Messias-complex gekregen. Hij gaat ook langs de rand van de megalomanie (grootheidswaan) als hij zich tot koning laat kronen. Schneider tekent hem als iemand die psychisch ziek is en tegelijk geniaal in zijn spreken en leiding geven. Opvallend is dat het hemels Jeruzalem in Münster een kopie van de oudtestamentische verhoudingen is. Alles wordt gekopieerd tot in de polygamie toe. Tekenend is bovendien dat het nooit gaat over de vraag wat Jezus gewild zou hebben en dat we ook niet lezen dat Jan Beukels en de zijnen met elkaar om Gods wil bidden! Ze overleggen alleen maar met elkaar en niet met God. Het nieuwe testament komt alleen ter sprake voor zover het de vroegchristelijke gemeente aangaat waarin iedereen alles gemeenschappelijk had. Het is schokkend om te zien hoe het gelovig 'experiment Münster' ontaardt in dwingelandij en moordpartijen. De prediker Matthijs uit Haarlem en na hem Jan Beukels zijn al even slecht als hun belegers buiten de muren van de stad. Het eindigt allemaal op een ongelooflijk trieste manier met de marteling van koning Jan en zijn tentoonstelling in de kooi aan de Lambertustoren te Münster. Naast Jan Beukels fungeert de monnik Gerrit tom Kloister als een soort spiegel waarin Jan zichzelf ziet. Het is Gerrit die hem voorhoudt dat je ook kunt leven zonder opdracht (p. 86v.) en dat het gaan van de weg ook tegelijk het doel kan zijn (p. 244v.) Ook is daar de doofstomme broer van Jan, Johann, die hem tijdens de martelingen in het laatste uur herinnert aan het liedje dat hun moeder Alit altijd zong: "Ach Lieb, lass dich's erparmen, dass ich so elend bin. Und schleuss mich in dein' Arme, so fährt der Winter hin." Zoals gezegd, het is een aangrijpend boek. Jan Beukels van Leiden was een gelovig man. Het 'al te zeer' liet hem echter in ontgoocheling achter. Hij beleed zijn geloof op een overspannen wijze en dat maakte van hem tenslotte een moordenaar en een dwingeland. Daarin ligt ook de les die wij leren uit het 'Münsters avontuur'. Ook vandaag zijn er gelovigen die op overspannen wijze vragen naar de realisering van Gods Koninkrijk. Gelovig zijn betekent 'vooruitgrijpen' naar de toekomst. Het betekent echter ook geduldig zijn en biddend wachten op de komst van Christus. Het kan in het leven van een Christen niet alleen maar Pinksteren zijn. Het

is ook elk jaar opnieuw weer Advent.

Schneider, Robert, Jan van Leiden. Het wonderbaarlijke leven van Jan Beukels, Karakter Uitgevers B.V., Uithoorn 2008. Historische roman. 464 blz. ISBN 978 90 6112 118 3 (Oorspronkelijke titel: Kristus, Berlin 2004).